

UTJECAJ SUVREMENOG PRISTUPA U TUMAČENJU EPSKE PJESME NA KREATIVNOST UČENIKA

Snežana Laketa

Osnovna škola »Vuk Karadžić«,
Vlasenica, Bosna i Hercegovina
snezanalaketa9@gmail.com

Primljeno: 21. 11. 2016.

U teorijskom dijelu ovoga rada analizirani su pojmovi koji se odnose na kreativnost učenika i suvremeni pristup u interpretaciji narodne epske pjesme. Cilj istraživanja bio je ispitati učinke suvremenog pristupa u interpretaciji narodne epske pjesme na rezultate učenika na skali kreativnosti. Uzorak su činili učenici Osnovne škole »Vuk Karadžić«, Vlasenica: 284 učenika različitog uzrasta i spola, s kojima se radilo i na suvremeni i na tradicionalni način u interpretaciji narodne epske pjesme. Uspoređujući rezultate učenika na skali kreativnosti utvrđeno je da je suvremeni pristup u interpretaciji narodne epske pjesme učinkovitiji u odnosu na tradicionalni pristup u postizanju boljih rezultata učenika na skali kreativnosti.

Ključne riječi: *kreativnost, interpretacija narodne epske pjesme, suvremeni pristup*

Uvod

Internet revolucija izazvala je promjenu u stavovima, u jeziku, u običajima, u mislima, u nama. Jesmo li, pored mnoštva serviranih informacija i gotovih rješenja, sposobni sami misliti, biti kreativnima i potaknuti učenike na dolaženje do novih rješenja za probleme?

»U kreativnom obrazovanju nastavnik ne treba ocjenjivati koncepte učenika, već treba staviti težište na holistički način po uzoru na koji učenici stvaraju i razvijaju ideje.« (Thorsteinsson, Page, 2008, 125)

Darovita djeca pokretači su u društvu te na njih treba obratiti posebnu pozornost, kako u životu tako i u školi. Treba im ponuditi adekvatne

uvjete za iskazivanje i ostvarenje njihovih talenata, za učenje njihovim tempom, ali također i za odrastanje s vršnjacima jer je socijalizacija izuzetno važan proces u razvoju darovitoga djeteta u kompletnu, zdravu ličnost.

Suvremeni pristup interpretaciji narodne epske pjesme integrira individualiziranu nastavu, tematski-integriranu, timsku nastavu, nastavu u kojoj koristimo istraživačke zadatke te informacijsku tehnologiju. Naš cilj bio je ispitati učinke ovoga pristupa na kreativnost učenika.

1. Darovitost i kreativnost

Darovito/nadareno dijete je dijete koje ima visok stupanj nekog posebnog talenta.

»Darovitim se smatra ono dijete koje ima specifičnu strukturu ličnosti koja mu omogućuje da u jednom ili više područja stvaralaštva konstantno ostvari natprosječne rezultate.« (Brković, 1995, 12)

Veliki broj djece je talentirano i nadareno u različitim područjima. Talenti su uglavnom vezani za područje umjetnosti, sporta, jezika. Sergey L. Rubinstein odredio je darovitost kao sposobnost prenošenja vještine iz područja u područje, a ispitivao ju je preko njezinih rezultata ili produkata djelatnosti. On razlikuje opće i posebne vrste darovitosti (što se uklapa u predmetnu i disciplinarno organiziranu nastavu), čiji se intenzitet ne može kvantitativno odrediti, iako se potencijali pojedinaca očito razlikuju (Rubinstein, 1981).

Više je faktora koji utječu da jedno dijete, koje ima za to potencijal, doista i razvije svoju darovitost. Ovdje ćemo izdvojiti samo tri najznačajnija faktora (Stojaković, 2000):

- iznadprosječne sposobnosti (IQ);
- snažna motivacija (velika zainteresiranost, izdržljivost, samopouzdanje, postavljanje visokih standarda, odgovornost za svoj rad);
- kreativnost (sposobnost stvoriti nešto novo, fleksibilnost, radoznalost, osjetljivost za pojedinosti i detalje, pronalaženje novih upotreba stvari).

Nema jedinstvene definicije kreativnosti. Temelj stvaralaštva predstavlja sposobnost da se iz elemenata stvori konstrukcija, da se staro

kombinira i unese u nove odnose. Kreativnost je sposobnost da se stvore nova rješenja problema, nov način umjetničkog izraza koji predstavljaju društveno korisne produkte u širem značenju: ostvarenje rješenja, izraza, proizvoda koji su novi za pojedinca (a ne i za druge). Kreativno mišljenje dovodi do otkrivanja povezanosti na nov i originalan način, što rezultira stvaranjem novih produkata: rješenja problema, novih ideja, uvida, novina, umjetničkih predmeta, svega onoga što ima socijalnu, duhovnu, estetsku, znanstvenu ili tehničku vrijednost (Brković, 1995; Dorđević, 2008).

Kreativnost je nadopuna inteligencije. Kreativna osoba, umjesto razmišljanja ka jednom pravilnom rješenju, razmišlja na divergentan način i nastoji iznaći razna moguća ispravna rješenja te za to koristi najraznolikije, šire spoznaje koje vrlo često nisu u direktnoj vezi s temom (Gefferth, Herskovits, 2014, 18). Smatramo da se može biti kreativnim u bilo kojem predmetnom području. Kreativni učenici

»... balansiraju između područja u kojima su superiorni u konkretnim znanjima i povezanih uvjerenja kako učiti, samo-učinkovitosti, samo-koncepta i utjecaja transfera u učenju.« (Munro, 2002, 26)

Kreativni pojedinci su oni koji imaju divergentno mišljenje, koji probleme i pojave vide na drugačiji način, izdvajaju bitna pitanja, toleriraju nejasnoće, umjereno preuzimaju rizik, imaju želju za nadilaženjem teškoća, imaju veliki poriv riješiti probleme (Maksić, Đurišić-Bojanović, 2003, 46). Djecu koja nešto čine brže, više, bolje, prije, drugačije od drugih, nazivamo darovitim.

»Doista, oni često prije svojih vršnjaka počnu iskazivati neke specifične interese, vremenski se dulje od njih bave nekim aktivnostima, nauče mnogo više od njih, kvalitetnije primjenjuju naučeno, i sl., a sve se to pripisuje nekim njihovim iznimnim sposobnostima.« (Cvetković-Lay, Sekulić-Majurec, 2008, 22)

Izraz *darovitost* Ellen Winner (Winner, 2005) koristi za opisivanje djece s tri netipična obilježja: (1) prijevremena razvijenost, (2) inzistiranje da »sviraju po svome«, (3) žar za svladavanjem. Darovita djeca se prije vremena razvijaju i kao takva ona »sviraju po svom«, samostalna su u rješavanju problema te izražavaju izuzetan interes za rješavanje problema.

»Kad su zaokupljena učenjem u području u kojemu su aktivna, proživljavaju stanja *tečnosti* – optimalna stanja pri kojima se potpuno udubljuju i izgube osjećaj za vanjski svijet.« (Winner, 2005, 3)

Na temelju ovih određenja darovitosti i kreativnosti možemo zaključiti da je kreativnost uži pojam od darovitosti, ali bez kreativnosti, bez sposobnosti stvaranja nečega novoga, bez fleksibilnosti, radoznalosti, osjetljivosti za pojedinosti i detalje, bez pronalaženja novih upotreba stvari – nema niti darovitosti, bez obzira što dijete može imati i iznadprosječne sposobnosti i biti jako motivirano.

1.1. Identifikacija kreativnih učenika

Ponašanje kreativnih osoba često je drugačije od uobičajenog ponašanja.

»Kreativne osobe su nekonvencionalne, ne podliježu tradiciji, običajima i očekivanjima, a za to se uvijek plaća neka cijena, utoliko veća što društvo u kojem odrastaju pridaje veću važnost formi.« (Cvetković-Lay, 2010, 79)

Kreativne učenike možemo lakše prepoznati ako obratimo pažnju na osnovne elemente koji određuju razinu kreativnosti, a među njih ubrajamo:

»... originalnost (aktualnost različitih odgovora i rješenja, osjetljivost i pronicljivost); fleksibilnost (mogućnost rekonstruiranja znanja sukladno primijenjenim zakonima sredine, brzo mijenjanje smjera mišljenja) i fluentnost (doziranje odgovora na određena pitanja i probleme i njihovo nijansiranje).« (Đorđević, Đorđević, 2015, 9)

Uloga svakog od elemenata je poticanje, podržavanje i usmjeravanje procesa stvaralaštva.

Vrlo je važna rana identifikacija kreativnih pojedinaca i poticanje njihova razvoja, što podrazumijeva maksimalno intelektualno stimuliranje i primjenu svih sredstava koja doprinose takvoj stimulaciji (Renzulli, 2004). Jedan od načina identificiranja kreativnih učenika je i uz pomoć testova. Kontinuirani razvoj testova koji mjere kreativnost učenika započeo je Guilford (1977). Među prvim testovima kreativnosti pojavili su se test različitih upotreba, test poboljšanja produkta i test posljedica. Jedan od najutjecajnijih testova je Torranceov test kreativnog mišljenja koji mjeri verbalnu i figuralnu formu, fluentnost, fleksibilnost i elaboraciju, a može se primjenjivati individualno i grupno (Torrance, 1965). Svi ovi testovi koncentriraju se na mjerenje divergentnog mišljenja.

Tipični testovi kreativnosti su test nastavljanja priča, test sastavljanja matematičkih problema, test neobične upotrebe i test raspoređivanja

riječi. Test priča sastoji se od četiri priče kojima nedostaju posljednji redovi, a od učenika se traži da za svaku priču napišu tri različita završetka. Test priča koristili smo u našem istraživanju, prilagodivši ga strukturi i obliku narodne epske pjesme koja je svojevrsna poetska priča. Test neobične upotrebe zahtijeva od učenika otkrivanje šest drugačijih i neobičnih upotreba za svaki predmet u tekstu. Kao originalni odgovori smatraju se neobični i rijetki, ali primjenjivi odgovori. Test raspoređivanja riječi sadrži pedeset slučajno odabranih imenica, pridjeva i glagola od kojih učenik treba sastaviti priču. Poželjno je da priča sadrži što više zadanih riječi. Dobivene priče procjenjuju se na devetostupanjskoj skali originalnosti. Na temelju istraživanja, Radivoj Kvašček (Kvašček, 1971) zaključuje da testovi originalnosti mogu biti dobri prediktori stvaralačkoga ponašanja učenika u različitim situacijama. Uz testove, koriste se i razne skale na temelju kojih je moguće procijeniti stupanj kreativnosti učenika.

Najpouzdanija metoda identifikacije kreativnih i darovitih je

»... promatranje djece, praćenje njihovog ponašanja u različitim aktivnostima i igrama, a zatim poticanje u različitim područjima. Na višim razinama obrazovanja, naglašena je potreba za individualizacijom odgoja, kao i interdisciplinarnim i integrativnim pristupom u nastavi koji bi osiguravao temeljito opće obrazovanje.« (Đorđević, Maksić, 2005, 127)

Produktivno mišljenje i kreativnost mogu se razvijati, a škola treba otkrivati putove toga razvoja. Suvremenim pristupom u nastavi svakom učeniku omogućujemo doživljaj uspjeha, a uspjeh u školi »utječe na angažiranje, uporabu i razvoj ukupnih potencijala učenika i tako što djeluje na druge aspekte njihove ličnosti i ponašanja koji sudjeluju u kreativnom stvaranju« (Maksić, Đurišić-Bojanović, 2004, 85).

1.2. Rad s darovitim učenicima

Da bi mogli stvarati, učenici moraju imati znanja. U razredu treba vladati stvaralačka klima. To podrazumijeva:

»... odabrati materijale koji će potaknuti razvoj inteligencije učenika; poticati dječja pitanja i slušati njihove ideje; razvijati grupni rad i fleksibilnost u nastavnim programima.« (Đorđević, Maksić, 2005, 127)

Prikazujući suvremene tendencije u istraživanjima o darovitoj djeci i adolescentima, sagledane kroz predavanja i priopćenja iznesena na međunarodnim skupovima, Bosiljka Đorđević dolazi do sljedećih

zaključaka: daroviti i kreativni učenici međusobno se vrlo razlikuju – te razlike nameću i različite pristupe i metode u radu s njima; među darovitim i kreativnim učenicima ima i onih s različitim teškoćama i problemima u učenju, povećanoj osjetljivosti u komunikaciji, ponašanju, emocionalnoj sferi, stoga je neophodno naći pravo rješenje, *ključ* za razumijevanje teškoće i *formulu* za njezino prevladavanje (Đorđević, 2003, 242).

2. Suvremeni pristup interpretaciji narodne epske pjesme

Stvaralaštvo u jeziku podrazumijeva izgradnju samoga jezika; to je izgradnja bića jezika. Noam Chomsky (2007) razlikuje između jezične sposobnosti, koja podrazumijeva suštinsku moć proizvođenja i razumijevanja iskaza na materinskom jeziku, znanja svoga jezika, koje posjeduje govorni predstavnik, i govorne djelatnosti, što se odnosi na stvarnu uporabu jezika. Za jezično stvaralaštvo bitne su jezične sposobnosti, govorne sposobnosti, bogatstvo jezičnih sredstava kojima se koristimo i načina njihovog iskazivanja ili primjene u procesu sporazumijevanja, posebno u mlađim razredima osnovne škole, koje možemo pospješiti čitanjem i analizom epskih narodnih pjesama, ovisno o uzrastu učenika (Laketa, 2015). Za mlađe uzraste predlažemo čitanje pjesama *Zmija mladoženja* koja ima elemente bajkovitosti te *Marko Krajević i vila* koja također sadrži elemente bajkovitosti. Učenici petih razreda mogu čitati i analizirati pjesme *Car Dukljanin* i *Krstitelj Jovan, Bog nikom dužan ne ostaje* i pjesmu *Braća i sestre*. Potrebno je kod učenika vježbati kritičko čitanje koje je važna komponenta učenja, »jer nema racionalnog učenja bez kritičkog preispitivanja vrijednosti činjenica« (Kvaščev, 1969, 18).

Svatko tko funkcionira u zoni budućega razvoja u odnosu na svoj uzrast u nekome području može se smatrati darovitim.

»Autorefleksije učenika u nastavi potiču se radi razvoja složenih sposobnosti mišljenja.« (Šefer, 2006, 72)

Nastava koja može usmjeravati i aktivirati učenike u pravcu njihovih sposobnosti i mogućnosti, potiče razvijanje njihovih sposobnosti u odnosu na oblike, ritmove i vlastite snage i originalnosti je individualizirana nastava (Renzulli, 1994).

Neophodno je kod darovitih učenika probuditi unutarnju motivaciju.

»Unutarnja motivacija uključuje integraciju dvije samo-percepcije: percepciju povjerenja u sebe, uz percepciju samokontrole i odlučnost.« (Munro, 2002, 22)

Suvremeni pristup u interpretaciji traga za modelima, strategijama i instrukcijama koje uzimaju u obzir individualne razlike učenika. Učitelj koji uzima u obzir uzrast učenika i razinu razvoja njegovih sposobnosti u mogućnosti je da kroz dulje vremensko razdoblje utječe na razvoj kreativnosti učenika.

»Kreativnost se u školi može stimulirati samo onda ako se ona definira, percipira i nagrađuje kao važan obrazovni cilj.« (Andrilović, Čudina, 1991, 220)

Kreativnost se potiče postavljanjem učenika u ulogu koja zahtjeva rješavanje etičkih pitanja iz svog okruženja, generiranje ideja, korištenje informacijskih tehnologija u jačanju i razvijanju ideja te izlaganja i prezentacije kao način komuniciranja (Thorsteinsson, Page, 2008, 135).

Prema Tvrtku Čubeliću (1964), u interpretaciji narodne epske pjesme prvo je potrebno odrediti šire tematsko polje kojemu pjesma pripada: određivanje doba, društvene sredine, područja društvenog ili životnog zbivanja, problema i pitanja o kojima pjesma govori. Budući da epska narodna pjesma prikazuje povijesne trenutke i ličnosti, učenike ćemo usmjeriti ka povijesnim sadržajima. Učenici će povijesne sadržaje prikupljati iz različitih izvora (povijesnih udžbenika, enciklopedija, popularnih tekstova, televizijskih emisija, Interneta). Ovo je prilika i da se na nastavi povijesti, kroz timsku nastavu, raspravlja o određenom događaju.

»Motivacija za čitanje i analizu epskih pjesama može se postići i gledanjem filmova i likovnih reprodukcija.« (Rosandić, 1974, 46)

Kreativnost kao komponenta darovitosti tumači se kao težnja svake ličnosti ka realizaciji svoje posebnosti. Potaknuti kreativni potencijal znači baviti se i emocionalnim iskustvima. Emocije su neizostavne u interpretaciji narodne epske pjesme, stoga provjeravamo emocionalno djelovanje epske pjesme na učenike.

»Budući da se u doživljavanju situacija u epskoj narodnoj pjesmi očituje imaginativni element, provjeravanje doživljaja usmjerit će se na svijet slika i predodžaba koje se oslobađaju: Kako zamišljate situacije koje ste čuli? Kako se slike javljaju pred vašim očima? ...« (Rosandić, 1974, 48)

Pjesnička slika predstavlja spoj nekoliko motiva u cjelinu: vizualnih, auditivnih, taktilnih. Pjesničke slike osobitosti su pjesničkoga jezika koje se primaju i temelje na različitim osjetilnim poticajima. Osjetilni poticaji mogu se stopiti u jedinstveni doživljaj te tako nastaje figura sinestezija. Pjesnička slika je pjesnikovo *crtanje* osjećaja riječima. Pjesničke slike su svojevrsne asocijacije, a korištenjem asocijacija u učenju

»... potiče se razvoj sposobnosti mišljenja, pamćenja, zaključivanja, sinteziranja, transfera naučenog i slično. Učenje putem asocijacija nije važno samo zbog memoriranja neke lekcije nego i zbog toga što predstavlja osnovu za kasnije funkcionalno znanje (paralelne asocijacije, misaone klasifikacije) te stimulacijom ovakvog načina učenja pomažemo djeci da povećaju razinu svog funkcionalnog znanja.« (Rajović, 2010, 92)

Učenje i pamćenje potiče se i izradom asocijativnih mapa – mapa uma. Svaka asocijativna tehnika predstavlja neku vrstu mnemotehnike, a korištenjem obje hemisfere mozga potiče se i kreativnost.

Divergentno mišljenje uvježbava se pričanjem zagonetnih priča djeci, koja ih zatim moraju odgonetavati, te postavljanjem niza zagonetki i problemskih pitanja.

»Zagonetna pitanja se rade kako bi se omogućilo minutu ili dvije intenzivnog razmišljanja, povezivanja i zaključivanja. Pri takvom pristupu dolazi se do evidentnog primjera rane primjene znanja i zaključaka.« (Rajović, 2010, 98)

Navodimo nekoliko primjera problemskih pitanja: Je li vam žao Muse u pjesmi *Marko Kraljević i Musa Kesadžija*? Kako ga je Marko pobijedio? Odgovor može biti potvrđan, ako je pošteno pobijedio, ili negativan, ako nije bilo pošteno. Je li Marku žao što je pogubio svoga protivnika? Mogući su razni odgovori, a svaki može biti pravi, jer u narodnoj epskoj pjesmi postoje mnogi putovi koji mogu voditi dječju maštu u svečane dvorove, na tajanstvene planine, u gore gdje stanuju vile i zmajevi, pa vijugaju i spuštaju se do bunara i jezera gdje žive utve zlatokrile, upućuju se uz svatove u tuđe zemlje, daleke i nepoznate, a često dovedu i do megdana, mjesta gdje se junaci bore.

U istraživanjima uspoređivanja kreativnosti djece na temelju različitih projektnih rješenja došlo se do zaključka da su svi faktori utjecaja – a misli se na temeljitost, oluju ideja i prototipove ideja – procijenjeni u prosjeku kao pozitivni na Likertovoj skali, što ukazuje da su ove metode korisne i da mogu dovesti do korisnih rezultata (Thang *et al.*, 2008).

3. Istraživanje

Pod izrazom ‘suvremena interpretacija narodne epske pjesme’ podrazumijevali smo interpretaciju koja počiva na individualiziranoj nastavi, tematski-integriranoj nastavi, timskoj nastavi, nastavi u kojoj koristimo informacijsko-komunikacijske tehnologije i mape uma.

U interpretaciji pjesme *Jetrvica adamsko koljeno* koristili smo tri razine istraživačkih zadataka: za najbolje, za dobre i za slabije učenike. Zadaci za slabije učenike bili su jednostavniji te su zahtijevali jednostavna objašnjenja i opise. Zadaci za dobre učenike bili su također malo lakši, ali su sadržavali elemente koji su učenike trebali potaknuti na promišljanje. Tako se od njih tražilo da ustanove redoslijed događaja iz pjesme, ali i proniknu u pobude glavne junakinje. Na sljedećoj razini od učenika se tražilo da daju novi naslov pjesmi, što je ujedno i najbolji način provjeravanja razumijevanja pjesme, njene poruke, ali i kreativnosti učenika. Zadaci za ovu razinu bili su i najopširniji te su sintetizirali i zadatke s nižih razina. Mijenjajući naslov pjesme učenik ponire u najdublje, najskriveneje kutove gledanja, shvaća suštinu pjesme, njenu idejnu poruku. Mogući drugi nazivi pjesme su: *Majka Koviljka*, *Sirotica Mirko*, *Koviljka je srca milostiva*, *Hrani majka oba svoja sina*, a naslov može biti sadržan i u stihovima iz druge pjesme: *Teško svuda svome bez svojega*. Kroz ovakve naslove možemo iščitati fluentnost ideja kod učenika, njegovu originalnost, fleksibilnost, odnosno kreativnost.

Korištenjem više izvora u procesu učenja, aktiviranjem obje hemisfere mozga kroz upotrebu multimedijске nastave i mapiranje nastavnih sadržaja omogućujemo da znanje bude trajnije. Učitelj time može prevenirati mogući neuspjeh učenika, naučivši ih da aktivno uče, pamte, vode bilješke i čitaju s razumijevanjem. Predstavljanjem kompozicije pjesme *Marko Kraljević i beg Kostadin* u vidu kompjuterske mape uma potaknuli smo kod učenika alomorfni razvoj čime smo zakoračili, kako kaže Vigotski (1983), u zonu narednog razvitka.

U timskoj nastavi kroz integraciju više pristupa (povijesnog, epskog, mitološkog) učenicima smo dali da istražuju povijesna i epska objašnjenja podrijetla Miloša Obilića. Učenicima je bio zadatak pročitati legende i predaje o Milošu Obiliću. Upute su bile: usporedite ih s povijesnim izvorima o njemu; pronađite narodne epske pjesme u kojima se potvrđuje njegovo zmajsko porijeklo; istražite čudesne motive iz pjesama u *Mitološkom rječniku* i *Rječniku simbola*. Zmajski sinovi

imaju obilježja na tijelu koje drugi ne smiju vidjeti jer se tada gubi moć: *Zamoli se pobratimu svome, / zavrati mu uz ruke rukave, / Nać ćeš njemu mladež na mišici, / Na madežu bić vučje dlake, / Na desnici na bijeloj ruci.* Ovi podaci svjedoče o elementima bajkovitosti u epskim pjesmama. Čobanica Janja rađa junaka Miloša Obilića, ali ga i ostavlja na Šargan-planini. Tu ga pronalazi vila Anđelija: *Pak sam tebe, sine, prihvatila, / Prihvatila, pa te poljubila. / Na bijelu krilu zadajila, / Svi-lenijem opasala pasom, / junačkijem dozivala glasom: / Moj Miloše, moje milovanje!* Planina je htonski prostor, blizak onostranom, te je tako i Miloš poseban junak. Postoji i bosanski šargan (*bong bosniensis*), najotrovnija podvrsta šarke koja naseljava planinske gudure. Ako se prisjetimo slavenske mitologije, onda postaje jasnim da je zmaj najčešće nastajao od zmije, pa čak ima i zmijska obilježja. Nakon svestranog sagledavanja međusobno prožetih pojmova i simbola u narodnoj epskoj pjesmi *Miloš Obilić zmajski sin*, doživljaj je kompletniji i ostavlja snažan dojam na maštu i stvaralaštvo učenika. Kao primjer metodičke interpretacije u kojoj koristimo kompjutersku mapu uma navodimo pjesmu *Marko Kraljević i beg Kostadin* (Laketa, 2016).

Istraživanje je bilo provedeno u Osnovnoj školi »Vuk Karadžić«, Vlasenica. U eksperimentalnoj skupini (E) nastavnici su koristili suvremene pristupe za interpretaciju narodnih epskih pjesama, a tradicionalne pristupe u kontrolnoj skupini (K). Na početku je u obje skupine provedeno inicijalno ispitivanje na skali kreativnosti. U našem istraživanju koristili smo skalu kreativnog ponašanja učenika koju su izradili Renzulli i Hartman (Renzulli, Hartman, 1983, u: Stojaković, 2000, 139). Ova skala namijenjena je učiteljima koji vrlo dobro poznaju svoje učenike. Nakon uvođenja eksperimentalnog faktora ponovljeno je ispitivanje na skali kreativnosti u obje skupine učenika (eksperimentalnoj i kontrolnoj). Istraživanje je realizirano u ožujku, travnju, svibnju i lipnju 2015. godine. Eksperimentalnim faktorom kao neovisnom varijablom (uvođenjem suvremenog pristupa u interpretaciji narodne epske pjesme) opredjeljujemo se za ispitivanje transfera suvremene nastave (usporedbom suvremene i tradicionalne) na uspješnost učenika na skali kreativnosti. Prema ovako formuliranom predmetu istraživanja, prikupili smo osnovne opće podatke o učenicima (uzrast, spol), podatke o razini uspješnosti rezultata početnog i završnog mjerenja na skali kreativnosti te provjerili postoji li povezanost između rezultata i načina izvođenja nastave ovisno o dobi i spolu učenika.

3.1. Problem i cilj istraživanja

Današnja tehnologija može nam pomoći da omogućimo učenicima sagledavanje situacija iz epskih narodnih pjesama, najdramatičnije scene i likove, kroz gledanje filmova i različitih emisija putem Interneta ili gledanjem i slušanjem različitih izvođenja jedne narodne epske pjesme. Uspoređivanjem različitih pogleda na istu temu i motive u narodnoj epskoj pjesmi učenik će moći kreirati svoje razumijevanje i viđenje svijeta iz davne prošlosti. Na ovaj način pokreće se interes učenika, njegova intelektualna radoznalost i kreativnost.

Njegovanje pozitivnih stavova prema narodnoj književnosti (epskim pjesmama) jedan od bitnih ciljeva obrazovnog sustava. Suvremeni tokovi i promjene u društvu reflektiraju se i na obrazovanje, tako da se učenici sve više udaljavaju od svojih korijena, nemaju strpljenja ni motiva za čitanje, istraživanje čitajući, kao ni za upoznavanje svoga nacionalnoga i jezičnoga identiteta. Kroz upotrebu suvremenih metoda u nastavi (elektronsko učenje, učenje uz korištenje mapa uma, uz korištenje istraživačkih zadataka za čitanje), postoji mogućnost motivacije učenika da požele uploviti u svijet junaštva, ljepote, podviga, prkosa i proširiti svoje znanje iz ovoga područja. Pri tome se nameće i pitanje je li suvremena nastava učinkovitija od tradicionalne nastave u povećanju kreativnosti.

Problem našeg istraživanja definirali smo kroz pitanje: Mogu li se poboljšati rezultati učenika na skali kreativnosti uvođenjem suvremenog metodičkog pristupa u interpretaciji narodne epske pjesme? Predmet istraživanja tako je ispitivanje učinaka suvremenog pristupa u interpretaciji narodne epske pjesme na uspješnost učenika na skali kreativnosti.

Cilj istraživanja je ispitati učinke eksperimentalnog programa – suvremenog pristupa u interpretaciji narodne epske pjesme (individualizirane nastave, integrirane nastave, nastave u kojoj koristimo istraživačke zadatke i informacijsku tehnologiju) – u odnosu na tradicionalni pristup (u kojem je zastupljen frontalni oblik rada i monološka metoda) na rezultate učenika na skali kreativnosti. Zadaci istraživanja bili su: utvrditi razinu rezultata uspješnosti učenika na skali kreativnosti na početku i na kraju eksperimentalnog istraživanja.

Opća hipoteza glasi: Suvremeni pristup u interpretaciji narodne epske pjesme (individualizirana nastava, integrirana, nastava u kojoj koristimo istraživačke zadatke i informacijsku tehnologiju) je učinkovitiji u odnosu na tradicionalni pristup (u kojemu je zastupljen frontalni oblik rada i monološka metoda) u postizanju uspjeha učenika na skali kreativnosti.

3.2. Metode i tehnike

Od tehnika u istraživanju koristili smo anketiranje i skaliranje. Za potrebe istraživanja koristili smo integrirani instrument koji se sastoji od upitnika osnovnih podataka o učenicima i skale stavova Likertovog tipa – skale procjene kreativnog ponašanja. Upitnikom smo prikupili podatke o: uzrastu učenika, spolu, općem uspjehu na polugodištu, procjeni osposobljenosti korištenja računala u učenju, itd. Pitanja u upitniku su zatvorenog tipa i sastoje se od upitnih rečenica u kojima je potrebno izabrati jedan od ponuđenih odgovora.

Skala procjene kreativnog ponašanja učenika preuzeta je iz knjige *Darovitost i kreativnost* Petra Stojakovića (Stojaković, 2000, 139), a izradili su je Renzulli i Hartman (1983). Riječ je o skali za ekspertsku procjenu dječje kreativnosti, jer skalu popunjavaju učitelji i nastavnici koji dobro poznaju učenika kojeg procjenjuju.

3.3. Uzorak

Ispitujući učinke suvremenog pristupa u interpretaciji narodne epske pjesme (individualizirane nastave, integrirane nastave, nastave u kojoj koristimo istraživačke zadatke i informacijsku tehnologiju) u interpretaciji epske pjesme u odnosu na tradicionalnu nastavu (nastavu u kojoj je zastupljen frontalni oblik rada i monološka metoda) na uspješnost na skali kreativnosti, utvrđena je struktura uzorka eksperimentalne (E) i kontrolne (K) grupe po spolu i dobi (razredu) (Tablica 1).

Tablica 1. Struktura uzorka po spolu i razredu sudionika iz eksperimentalne i kontrolne grupe

Spol	Razred						Ukupno
	4	5	6	7	8	9	
EM	8	10	16	17	13	12	76
EŽ	13	9	12	10	12	7	63
KM	10	14	16	14	15	14	83
KŽ	13	9	12	10	10	8	62
Ukupno	44	42	56	51	50	41	284

3.4. Analiza rezultata i interpretacija

Statistički postupak koji smo koristili za izračun učinka je analiza kovarijance koja se koristi za statističko ujednačavanje skupina i praćenje učinka eksperimentalnog faktora.

3.4.1. Rezultati na skali procjene kreativnog ponašanja za E/K različitog spola

Nalazi analize varijance kojima smo obrađivali rezultate na skali kreativnosti eksperimentalne i kontrolne grupe ukazuju da na inicijalnom testiranju nema statistički značajne razlike između skupina ($F_x = 0.021$, $p = 0.996$), dok je na finalnom testiranju ta razlika statistički značajna ($F_y = 6.249$, $p = 0.000$). Analiza kovarijance potvrđuje da su te razlike statistički značajne ($F_{yx} = 20.469$, $p = 0.000$) i da je djelovanje eksperimentalnog faktora ostavilo pozitivan transfer na eksperimentalnu skupinu.

Srednje vrijednosti rezultata na inicijalnom (M_x) i finalnom (M_y) ispitivanju prikazane su u Tablici 2 gdje se vidi da eksperimentalna skupina i muškog (EM) i ženskog (EŽ) spola ima veće rezultate na finalnom testiranju (M_y). Tako je za eksperimentalnu skupinu muškog spola $M_x = 33.868$, a $M_y = 37.039$. Za eksperimentalnu skupinu ženskog spola $M_x = 33.492$, a $M_y = 36.587$.

Tablica 2. Srednje vrijednosti rezultata

Grupa	N	M_x	SD_x	M_y	SD_y	M_{yp}
EM	76	33.868	9.654	37.039	10.439	46.843
EŽ	63	33.492	8.855	36.587	9.208	36.716
KM	83	33.578	9.829	32.229	9.720	32.283
Kž	62	33.597	9.439	31.403	9.366	31.441
		33.641	9.439	34.303	10.001	

Nalazi t-testa potvrđuju da postoji statistički značajna razlika između rezultata prilagođenih sredina eksperimentalne i kontrolne skupine (Tablica 3).

Tablica 3. Rezultati t-testa

Grupa	dMy'	SEd	t	p
EM i EŽ	0.127	0.897	0.142	0.395
EM i KM	4.560	0.836	5.453	0.000
EM i KŽ	5.402	0.901	5.993	0.000
EŽ i KM	4.433	0.880	5.037	0.000
EŽ i KŽ	5.274	0.942	5.598	0.000
KM i KŽ	0.842	0.884	0.952	0.253

Rezultat t-testa eksperimentalne (EM) i kontrolne skupine muškog spola (KM) je: $t = 5.453$, $p = 0.000$, a t-testa eksperimentalne (EŽ) i kontrolne skupine ženskog spola (KŽ): $t = 5.598$, $p = 0.000$. Ono što ovdje još zapažamo je da nema statistički značajne razlike unutar eksperimentalne skupine između učenika različitog spola: $t = 0.142$, $p = 0.395$, što znači da su učinci suvremene interpretacije narodne epske pjesme pozitivno utjecali na povećanje kreativnosti i dječaka i djevojčica.

Zaključujemo da je djelovanje eksperimentalnog faktora pozitivno utjecalo na povećanje rezultata na skali kreativnosti eksperimentalne grupe oba spola, čime potvrđujemo našu hipotezu da je suvremena nastava (elektronička, integrirana, nastava u kojoj koristimo mentalne mape, timska nastava, individualizirana nastava) učinkovitija u odnosu na tradicionalnu nastavu (nastavu u kojoj je zastupljen frontalni oblik rada i monološka metoda) u postizanju rezultata učenika na skali kreativnosti.

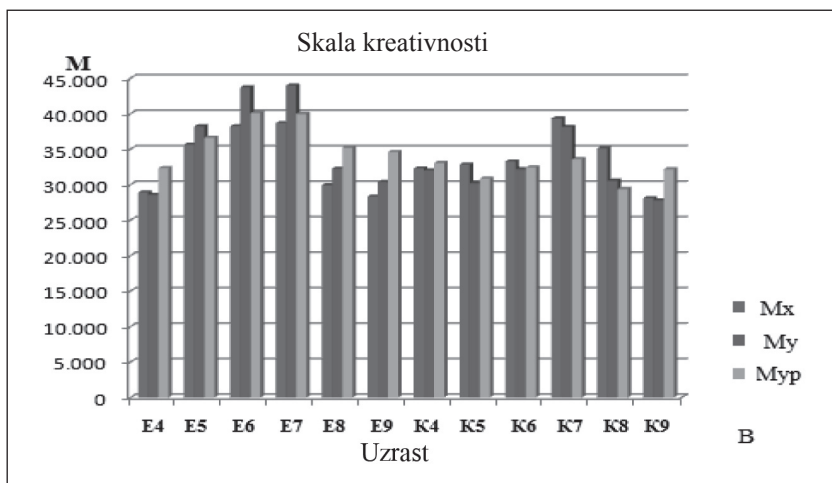
3.4.2. Rezultati na skali procjene kreativnog ponašanja za E/K različitog uzrasta

Ispitujući statističku značajnost analizom kovarijance rezultata eksperimentalne i kontrolne skupine na skali kreativnosti utvrđeno je da postoji statistički značajna razlika između skupina na početku ($F_x = 5.039$, $p = 0.000$) i na kraju eksperimenta ($F_y = 10.885$, $p = 0.000$). Analiza kovarijance iznosi $F_{yx} = 11.475$, $r = 0.000$.

Grafikon 1 ilustrira promjene srednjih vrijednosti početnog i završnog ispitivanja i prilagođenih sredina završnog ispitivanja kod E i K grupa različitog uzrasta na skali kreativnosti. Pripadnici eksperimentalne grupe bolji su na skali od pripadnika kontrolne skupine. Uočljivo je

i da su pripadnici E skupine u blagom porastu postizali bolje rezultate na finalnom ispitivanju.

Grafikon 1. Promjene na skali kreativnosti

Kreativnost je sposobnost kreirati nešto novo, a ostvaruje se kroz fleksibilnost, radoznalost, osjetljivost za pojedinosti i detalje, pronalaženje novih upotreba stvari. Ovo se može potaknuti analizom epske pjesme uporabom odgovarajućih istraživačkih zadataka, kroz usporedbu ličnosti i događaja s aspekta epike i s aspekta povijesti. Pojedinosti i detalji mogu se uočiti u opisu fizičkog izgleda epskih junaka, njihove odore i oružja, kao i u opisu čina prosidbe. Radoznalost možemo probuditi kroz zadatak otkrivanja značenja arhaizama. Fleksibilnost se ogleda u shvaćanju razlike u običajima nekada i sada.

Učenici starijih razreda riječ, sintagmu i rečenicu promatraju u njihovim funkcijama u tekstu, kroz stilske figure. Stilske figure su poetski vodiči kroz misli i osjećaje epskih junaka, njima se »kritički procjenjuje koliko se njima adekvatno izlaže sadržaj, oživotvoruje ideja, konkretiziraju likovi, opisuju predjeli, stvari, događaji« (Ignjatović, 1966, 235). Upotrebom mapa uma u obradi stilskih figura učenicima smo pomogli da uz pomoć asocijacija bolje razumiju način građenja stilskih figura antiteze, hiperbole, metafore, alegorije i simbola. Učenici u epskim pjesama uočavaju riječi koje su obilježja epohe (»zazivati na megdan«), specifične pjesničke izraze velike emocionalne izrazitosti (roditelju

– m. oče, čedo – m. sine), rijetko upotrebljavane snažne riječi (krepka, krotka), vide estetsku vrijednost preciznosti, sažetosti (*Bolje ti je izgovoriti glavu / nego svoju ogriješiti dušu*), poslovičnosti (*Kojoj ovci svoje runo smeta, onđe nije ni ovce ni runa*), naziru vrijednost umjetničkog postupka da se izborom i slaganjem riječi prikaže suprotnost (doratova vičnost bojevima i Ivino neiskustvo). Sažetost, jezgrovitost, poslovičnost epskog jezika faktori su koji razbuđuju maštu učenika i otvaraju nove svjetove, a svakom pojedinačno pružaju nove mogućnosti recepcije epske pjesme. Ako učitelj u interpretaciji koristi istraživačke zadatke, mape uma, povezuje različite izvore spoznavanja i adekvatno upotrebljava informacijsku tehnologiju, može motivirati učenike da uplove u svijet starine, a onda su i pozitivni rezultati očekivani.

Naročito podesnu građu za razvijanje mašte sadrže umotvorine koje pričaju o prošlosti, povijesti ili legendama. Ispitujući efekte eksperimentalnog faktora analizom varijance i kovarijance rezultata eksperimentalne i kontrolne grupe na rezultate skale kreativnosti učenika u odnosu na spol i dob, utvrđeno je da su rezultati na skali kreativnosti učenika kod eksperimentalne grupe veći i da je ta razlika statistički značajna na razini 0,001. Ovi rezultati potvrđuju našu hipotezu da je suvremeni pristup u interpretaciji narodne epske pjesme (individualizirana nastava, integrirana nastava, nastava u kojoj koristimo istraživačke zadatke i informacijsku tehnologiju) učinkovitiji u odnosu na tradicionalni pristup (u kojemu je zastupljen frontalni oblik rada i monološka metoda) u postizanju boljih rezultata učenika na skali kreativnosti.

Zaključna razmatranja

Kako bismo se izborili s modernim okruženjem koje se ubrzano mijenja zbog novih tehnologija, nužno je osposobiti svakog pojedinaca »da se prilagodi i da uvidi mogućnosti korištenja novih znanja u stvaranju novih proizvoda« (Thorsteinsson, Page, 2008, 133). Narodne epske pjesme riznica su pojmova koji se odnose na jezik, povijest, kulturu, običaje, etiku, obitelj, mitologiju, riznica koja uz suvremene pristupe u interpretaciji učenicima postaje bliža i dostupnija, a iz koje se mogu crpiti izvori za poticanje jezične i misaone kreativnosti. Motivacija i kreativnost su faktori na koje možemo utjecati kako bismo stimulirali i razvili učenikov talent. Pravilnim odnosom prema svakom učeniku možemo kod njega probuditi ljubav prema učenju i spoznavanju. Me-

todička interpretacija narodne epske pjesme u kojoj koristimo dovoljno odmjerene i opterećene istraživačke zadatke, iz različitih integriranih područja, uz uporabu tehnologije, a koje smo prilagodili sposobnostima učenika, može zainteresirati svako dijete i potaknuti njegovu kreativnost. Kreativnost je nešto što se može stimulirati, a škola je dužna otkriti putove i sadržaje kojima će to postići.

Literatura

- Andrilović, Vlado; Čudina, Mira (1991), *Psihologija učenja i nastave*, Zagreb: Školska knjiga.
- Brković, Aleksa (1995), *Psihološki rečnik*, Čačak: Tehnički fakultet.
- Brković, Aleksa (2011), *Razvojna psihologija*, Čačak: Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju.
- Chomsky, Noam (2007), *On Language*, New York: The New Press.
- Cvetković-Lay, Jasna; Sekulić-Majurec, Ana (2008), *Darovito je, što ću s njim?*, Zagreb: Alinea.
- Cvetković-Lay, Jasna (2010), *Kad bi se njih pitalo, priče iz radionica za darovitu djecu*, Zagreb: Alinea.
- Čubelić, Tvrtko (1964), »Junačke narodne pjesme«, *Metodske upute za obrađivanje domaćeg štiva*, Zagreb: Školska knjiga.
- Dorđević, Bosiljka (2003), »Neke savremene tendencije u istraživanjima o darovitoj i kreativnoj deci i adolescentima«, *Pedagoška stvarnost*, 49(3–4), str. 230–244.
- Dorđević, Bosiljka (2008), »Kreativnost i imaginacija dece i mladih«, *Pedagoška stvarnost*, 54(1–2), str. 5–13.
- Dorđević, Bosiljka; Maksić, Slavica (2005), »Podsticanje talenata i kreativnosti mladih – izazov savremenom svetu«, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 37(1), str. 125–147.
- Dorđević, Jovan (2009), »Individualizacija i inoviranje nastave i učenja u školi 21. veka«, *Pedagoška stvarnost*, 55(7–8), str. 673–685.
- Dorđević, Jovan; Dorđević, Bosiljka (2015), »Didaktika darovitih«, *Godišnjak SAO*, 11, str. 3–12.
- Gerfferth, Eva; Herskovits, Maria (2014), *Samo treba tražiti...*, Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
- Guilford, Joy Paul (1977), *Way beyond the IQ*, Creative Education Foundation, New York: Buffalo.

- Ignjatović, Svetimir (1966), *Narodna književnost u nastavi i vaspitanju*, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Kvašček, Radivoj (1969), *Razvijanje kritičkog mišljenja kod učenika*, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.
- Kvašček, Radivoj (1971), *Razvijanje stvaralačkih sposobnosti kod učenika*, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.
- Kvašček, Radivoj (1981), *Psihologija stvaralaštva*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Laketa, Snežana (2015), »Efekat savremene interpretacije narodnih epskih pesama na uspešnost tumačenja poslovice«, *Obrazovna tehnologija*, 4, str. 325–342.
- Laketa, Snežana (2016), »Savremeni pristup interpretaciji narodne epske pesme Marko Kraljević i beg Kostadin«, *Obrazovna tehnologija*, 1, str. 57–66.
- Maksić, Slavica; Đurišić-Bojanović, Mira (2003), »Merenje kreativnosti dece pomoću testova«, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 35, str. 45–62.
- Maksić, Slavica; Đurišić-Bojanović, Mira (2004), »Kreativnost, znanje i školski uspeh«, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 36, str. 85–105.
- Mrkalj, Zona (2013), »Funkcionalno povezivanje nastave jezika i književnosti u mlađim razredima osnovne škole«, *Inovacije u nastavi*, 26(2), str. 45–52.
- Munro, John (2002), »Understanding & Identifying Gifted Learning Disabled Students«, *Australian Journal of Learning Difficulties*, 7(2), str. 20–30. <https://doi.org/10.1080/19404150209546698>
- Rajović, Ranko (2010), *NTC sistem učenja, metodički priručnik za primenu programa*, Novi Sad: Smart production d.o.o.
- Renzulli, Joseph (1994), *Schools for Talent Development: A Practical Plan for Total School Improvement*, USA: Creative Learning Press.
- Renzulli, Joseph (2004), *Identification of Students for Gifted and Talented Programs*, USA: SAGE Publications.
- Rosandić, Dragutin (1974), »Narodna književnost u osnovnoj školi (metodičke osnove)«, u: Vujević, Zorka (ur.), *Metodički pristup književnoumjetničkom tekstu*, Sarajevo: Veselin Masleša.
- [Rubinstein, Sergey Leonidovich] Rubinštejn, Sergej Leonidovič (1981), *O mišljenju i putevima njegovog istraživanja*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Stojaković, Petar (2000), *Darovitost i kreativnost*, Srpsko Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Republike Srpske.
- Šefer, Jasmina (2006), »Pristup darovitosti i kreativnosti u slovenskim zemljama«, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 38(1), str. 60–77.

- Thang, Binh; Sluis-Thiescheffer, Wouter; Bekker, Tilde; Eggen, Berry; Vermeeren, Arnold; de Ridder, Huib (2008), »Comparing the Creativity of Children's Design Solutions Based on Expert Assessment«, *Proceedings of the 7th international conference on Interaction design and children*, Chicago, Illinois (June 11–13, 2008), str. 266–273. <https://doi.org/10.1145/1463689.1463765>
- Thorsteinnsson, Gisli; Page, Tom (2008), »Razvoj nastavnog programa za unapređivanje kreativnosti u obrazovanju«, *Nastava i vaspitanje*, 57(2), str. 121–135.
- Torrance, Paul (1965), *Gifted Children in the Classroom*, New York: MacMillan.
- Vigotski, Lav (1983), *Mišljenje i govor*, Beograd: Nolit.
- Winner, Ellen (2005), *Darovita djeca: mitovi i stvarnost*, Lekenik: Ostvarenje.

EFFECTS OF MODERN APPROACH TO INTERPRETATION OF FOLK EPIC ON CREATIVITY OF STUDENTS

Snežana Laketa

In the theoretical part of this paper we analyse the concepts that relate to the students' creativity as well as the modern approach to the interpretation of the folk epic poem. The aim of our study was to examine the effects of the modern approach to interpretation of the folk epic poems on students' results on the scale of creativity. Research was conducted on a sample of 284 elementary school students (the Primary School "Vuk Karadžić" in Vlastenica) of different ages, both males and females. They were enrolled in either modern or traditional way of learning how to interpret folk epic poem. Results show that the modern approach to interpretation of the folk epic poem, when compared to the traditional one, enables better scores of students on the scale of creativity.

Key words: *creativity, interpretation of the folk epic poem, modern approach*